

me-i Hâl-i Ricâl-i Çiştîyye, Risâle-i Hâliyye ve Rûhâniyye, Divançe ve Vâridât-ı Kalbiyye adlı eserleri olduğunu kaydetmektedir. Bunlardan, Nakşibendiyye'nin sülûk* usulünden bahseden ve kendisinin Nakşibendî-Mevlevî silsilesini veren *Risâle-i Ubeydiyye-i Nakşibendiyye* basılmıştır (İstanbul 1260). Kendi el yazısıyla üç mektubu ve bir manzumesi İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'ndedir (İbnülemin, nr. 3223).

BİBLİYOGRAFYA :

Fatîm, *Tezkire*, s. 306; Hüseyin Vassâf, *Ter-cüme-i Hâl-i Hazreti Şeyh Ali Behcet Konevî*, İÜ Ktp., İbnülemin, nr. 2760/4; a.mlf., *Sefîne*, II, 100-108; *Osmanlı Müellifleri*, I, 47; Cemaladdin Server Revnakoğlu, *Ali Behcet Efendi Dosyası*, Divan Edebiyatı Müzesi, nr. B 232; Zâkir Şükrü, *Mecmûa-i Tekâyâ* (Tayşî), s. 27; İ. Hakkı Konyalı, *Âbideleri ve Kitâbeleriyle Üsküdar Tarihi*, İstanbul 1976, I, 264-269; Butrus Abu Manneh, "The Naqshbandiyya-Mujaddidiyya in the Ottoman lands in the early 19th Century", *WI*, XXII/1-4 (1982), s. 1-36.

NIHAT AZAMAT

ALİ BEY, Bulutkapan

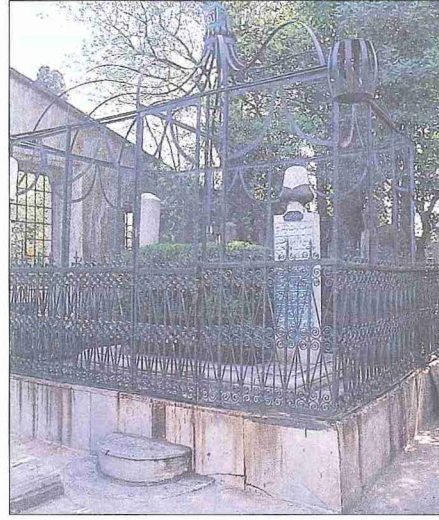
(ö. 1187/1773)

XVIII. yüzyılın ikinci yarısında
bir süre Mısır'a hâkim olan
Kölemen beyi.

Abaza asıllıdır. Osmanlı kaynaklarında "Bulutkapan", arşiv belgelerinde "Büyükh", Arap kaynaklarında ise, "el-Kebîr" lakapları ile anılır. Osmanlı arşiv belgelerinde geçen "Büyükh" lakabı, onu çağdaşı olan Mısır beylerinden "Küçük" lakabı ile anılan diğer Ali Bey'den ayırmak için kullanılmıştır.

Küçük yaşta Mısır'a götürüldü ve orada İbrâhim Kethüdâ'nın hizmetine girdi. Kısa zamanda efendisinin itimatını kazanarak Kahire'de Osmanlı valisinin başkanlığındaki hükûmet divanını teşkil eden beylerden biri oldu. İbrâhim Kethüdâ'nın ölümünden sonra zenginleşerek birçok köle satın alıp onları yüksek mevkilere getirmek suretiyle nüfuzunu arttırmaya çalıştı. İlk defa 1758'de Mısır beyleri tarafından Kahire şeyhülbeledliğine seçildi ve aynı zamanda hac kervanı emirliğine getirildi (BA, *Mısır Mühimmesi*, VII, 193/417; 197/421). Ancak muhalifleri ile giriştiği mücadeleler yüzünden durumunu uzun süre koruyamadı ve bu sıkıntılı devrelerde Osmanlılar'la iyi geçinmeyi tercih etti. Nitekim 8 Nisan 1759'da, Mısır'da Osmanlılar'a bağlı kalacaklarını taahhüt eden beyler arasında onun da adına rastlanmaktadır (BA, *Mısır Mühimmesi*, VII, 345/758).

Ali Behcet
Efendi'nin
Selimiye
Camii
hazinesindeki
mezarı ve
mezar taşı -
Üsküdar /
İstanbul

Hatta rakipleri tarafından Kahire'den uzaklaştırılıp Gazze'ye çekilmek zorunda kaldığı devrelerde bile Osmanlılar'la iyi münasebetlerini sürdürdü. 1761'de, Mısır'daki asayişsizliğin önlenmesi için tertip edilecek orduya katılmasına ve şeyhülbeled olarak tayin edildiğine dair kendisine gizli bir emir gönderildiyse de (BA, *Mısır Mühimmesi*, VIII, 50^a/202, 203; BA, *MD*, nr. 162, s. 260), daha sonra bu harekât Mısır beylerinin bağıllıklarını bildirmeleri üzerine ertelendi. Bununla birlikte faaliyetlerini sürdüren Ali Bey, muhtemelen Osmanlılar'ın desteğini de sağlayarak yeniden Kahire'ye döndü. Ancak 1763'te rakiplerinin muhalefeti ile tekrar uzaklaştırıldı. Ardından Humam şeyhinin yardımıyla yeniden Kahire'ye dönüp nüfuzlu beyleri ve muhaliflerini bertaraf etmeye çalıştıysa da Hüseyin Bey ile giriştiği mücadeleyi kaybedip 9 Mart 1766'da Akkâ'ya gitmek mecburiyetinde kaldı (BA, *Mısır Mühimmesi*, VIII, 98^{a-b}/394-395). Burada kader arkadaşı ve müttefikî Zâhir el-Ömer ile tanıştı. Onun desteği ile Kahire'ye dönerek 24 Ekim 1767'de rakiplerini yenmeyi başardı ve otoritesini kuvvetle tesis etti (BA, *Mısır Mühimmesi*, VIII, 140^b/523). Bu mücadeleler sırasında kendisinin en yakın yardımcıları, vaktiyle köle olarak hizmetine giren damadı ve evlâtlığı Ebû'z-Zeheb Muhammed Bey ile Cezâr Ahmed Bey oldu.

Önceleri şeklen Osmanlılar'a bağlı görünen Ali Bey Mısır'da müstakil bir devlet kurmak arzusundaydı. Bu sırada Osmanlı Devleti'nin 1768 Rus savaşı ile meşgul olmasını fırsat bilerek Mısır valisini görevden aldı. 1770 Haziranında Ebû'z-Zeheb Muhammed Bey'i Hicaz'ı zaptetmeye gönderdi ve Mekke'yi ele

geçirdi. Mekke şerifi olarak tayin ettiği Abdullah'tan "sultan" unvanını aldı. Bağımsız bir devlet kurma yolunda Batılı devletlerden de yardım istedi; önce Venedikliler'e başvurarak Osmanlılar'a ait adaları onlara peşkeş çektiği gibi, Akdeniz'de faaliyet gösteren Rus donanması kumandanı Alexi Orlof'a müracaatla, Suriye'de girişeceği harekâtta kendisini destekledikleri takdirde Kudüs'ü ve mukaddes yerleri onlara terkedeceğini bildirdi. Suriye'nin fethine memur ettiği Ebû'z-Zeheb Muhammed Bey, Zâhir el-Ömer'in de yardımıyla Şam üzerine yürüdü. Şam Valisi Osman Paşa şehri terketmek mecburiyetinde kaldı. Ancak Ebû'z-Zeheb, Osmanlılar'a bağlı olduğu anlaşılan Ali Bey'in yakın adamlarından İsmâil Bey'in tesiriyle, askerinin yorgunluğunu ileri sürerek Mısır'a döndü. Onun bu hareketinden şüphelenen Ali Bey Ebû'z-Zeheb'i ortadan kaldırmak istediye de Ebû'z-Zeheb Yukarı Mısır'a kaçarak burada kuvvet toplamaya başladı. Bunun üzerine Ali Bey İsmâil Bey'i Ebû'z-Zeheb'in üzerine gönderdi. Ancak İsmâil Bey Ebû'z-Zeheb ile savaşmayarak ona katıldı. Ali Bey bu müşterek kuvvetler önünde tutunamadı ve ikinci defa Suriye'ye kaçtı (Nisan 1772). Akkâ'da, eski dostu Zâhir el-Ömer'den ve Rus filosu kumandanı Orlof'tan yardım temin ederek tekrar Mısır'a girdi. Ancak Sâlihîyye mevkiinde Ebû'z-Zeheb Muhammed Bey'e mağlûp oldu ve yaralandı (8 Mayıs 1773). Kısa bir süre sonra da, bir rivayete göre aldığı yaraların tesiriyle, başka bir rivayete göre ise yaralı iken zehirlenerek öldü.

Oldukça maceralı bir hayat süren ve dört yıl Mısır'a hâkim olan Ali Bey, durumunu sağlamlaştırmak için birtakım

reformlara da teşebbüs etmiştir. Bunlar arasında, emri altındaki birlikleri yeni sisteme göre eğitmeyi planlaması ve kuvvetlerini ateşli silâhlarla donatması başta gelir. Ayrıca, kurduğu hazine ile Mısır'ın gelirini kontrolü altına almaya ve ticareti kendi lehine geliştirmeye çalışmıştır. Askerî ve iktisadî yönden güçlendikten sonra zengin kabilelerin ve nüfuzlu beylerin topraklarını eline geçirmiş, idareye doğrudan doğruya kendi tekeline almaya gayret etmiştir. Bütün bu hareketleriyle de Kavalalı Mehmed Ali Paşa döneminin âdeta bir zemin hazırlayıcısı olduğu söylenebilir.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, *Mısır Mühimmesi*, VII, 193/417, 197/421, 345/758; VIII, vr. 50^a/202, 203, vr. 98^a^b/394-395, vr. 140^b/523; BA, MD, nr. 162, s. 260; Çeşmizâde, *Târih* (nşr. Bekir Kütükoğlu), İstanbul 1959, s. 63-69, 83-86; Şem'dânîzâde, *Mürî't-tevârîh* (Aktepe), II/A, s. 96; II/B, s. 103-105; Vâsîf, *Târih*, II, 212-213, 215-217, 257; Cebertî, *Acâ'ibü'l-âşâr*, I, 430-434; Cevdet, *Târih*, I, 309-321; S. Luisigan, *A History of the Revolt of Ali Bey Against the Ottoman Porte*, London 1783; M. Savary, *Letters sur l'Egypte*, Paris 1786, II, 208-273; C. Volney, *Voyage en Egypte et en Syrie* (nşr. J. Gaulmeir), Paris 1959, s. 77-91, 256-259; A. L. Marsot, *Egypt in the Reign of Muhammed Ali*, Cambridge 1984, s. 10-16, 21, 41, 50, 61, 80, 100, 124-126; N. A. Koenig, "Ali Bey", *IA*, I, 316-318; G. Wiet, "Ali Bey", *ET*² (Ing.), I, 391-392.

FERİDUN EMECEN

ALİ BEY CAMİİ

Bulgaristan Karlova'da
XV. yüzyıla ait bir cami.

Karloğlu Ali Bey tarafından yaptırıldığı sanılmaktaydı. Ancak Ali Bey'in 801 (1398-99) tarihli vakfiyesinde Karlova'daki (Karlova) caminin adı geçmemektedir. Osman Keskiöğlu ve Taha Özaydın ise bu caminin Sultan Cem'in lalası Ali Bey tarafından 890'da (1485) yaptırıldığını ileri sürerler. Bu husus evvelce F. Babinger tarafından Karloğulları ailesi hakkında yapılan bir araştırmada da açıkça belirtilerek caminin yapılış tarihi ve kurucusunun adını veren bir kitâbesi bulunduğuna işaret edilmiştir. Bu duruma göre cami bir XV. yüzyıl sonu eseridir. 1877 Osmanlı-Rus Harbi'nde Ali Bey Camii tahribe uğramış, minaresi yıkılarak kiliseye çevrilmiş, sonra tekrar cami haline getirilmiştir; fakat Balkan Savaşı'nda camiye tekrar el konulmuş ve depo olarak kullanılmıştır. 1966'da gördüğümüzde ise şehrin ortasında bulunan cami kapalı idi ve içine girmek mümkün değildi.

Ali Bey Camii, her birinin etrafı ikiye tuğla ile çerçevelenmiş muntazam iri kesme taşlardan yapılmıştır. Kare harmin üstünü sekizgen sağır kasnaklı bir kubbe örter. Son cemaat yeri sonradan yapılmıştır. Minaresi ise 1966'da yıkıldı. Caminin kible tarafında altı köşeli bir türbenin yerden ancak 1 m. kadar yüksek olan kalıntısı görülüyordu. E. Hakki Ayverdi'nin Ali Bey'e ait olduğunu tahmin ettiği bu türbe onun görüşüne göre tamamlanmadan kalmıştı. Fakat Türkler Rumeli'den çekildiğinde yıktırılmış olması da ihtimal dışı sayılamaz kanaatindeyiz.

BİBLİYOGRAFYA :

M. Tayyib Gökbiğlin, *XV-XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası*, İstanbul 1952, s. 394 ve sondaki vakfiyeler kısmı s. 226-227; Ayverdi, *Aurupa'da Osmanlı Mi'mârî eserleri IV*, s. 44-45; F. Babinger, "Beitraege zur Geschichte von Qarly-Eli, vornehmlich aus Osmanischen Quellen", *Eis Mnemen Spyridonos Lambrou*, Atina 1933, I, 140-149; aynı yazı, *Aufsaetze und Abhandlungen zur Geschichte Südosteuropas und der Levante*, München 1962, I, 370-377; Osman Keskiöğlu - Taha Özaydın, "Bulgaristan'da Türk-İslâm Eserleri", *VD*, XVII (1983), s. 116.

SEMAVİ EYİCE

ALİ b. BÜNDÂR es-SAYRAFİ

(bk. SAYRAFİ, Ali b. Bündâr).

ALİ b. CA'D

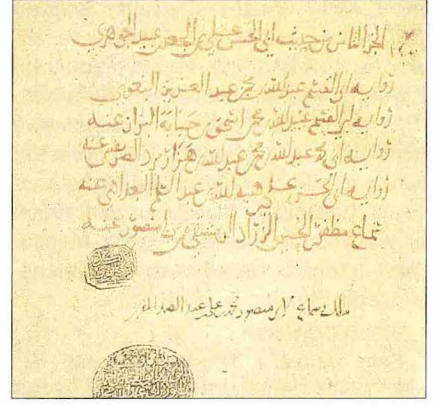
(علی بن الجعد)

Ebü'l-Hasen Ali b. el-Ca'd el-Cevherî
(ö. 230/844-45)

Bağdatlı muhaddis.

Maden (cevher) ticaretiyle meşgul olduğu için el-Cevherî nisbesiyle tanınır. Bağdat'ta doğdu. İbn Ebû Zî'b, Süfyan es-Sevrî ve Mâlik b. Enes gibi muhaddislerden, özellikle de Şu'be b. Haccâc'dan hadis okudu. Bağdat muhaddisleri arasında Şu'be'nin hadislerini en iyi bilen kimse olarak tanınır. Buhârî, Ebû Dâvûd, Ebû Hâtim, İbn Ebû'd-Dünyâ vb. muhaddisler kendisinden hadis rivayet ettiler. Kitaplarında yazılı olan bütün hadislerini ezberden okuturdu.

Kur'an'ın mahlûk olduğunu (bk. HAL-KU'I-KUR'ÂN) söyleyenlere karşı çıkamayancağını ifade etmesi, sahâbe ve seleften bazılarına dil uzatması sebebiyle Ahmed b. Hanbel gibi âlimler ondan hadis rivayet etmeyi uygun görmemişlerdir. Müslim, Ali b. Ca'd'ın güvenilir bir muhaddis olduğunu kabul ettiği halde

Ali b. Ca'd'ın *el-Hadîş* adlı cüzünün zahriyesi
(Köprülü Ktp., nr. 372/2, vr. 36^a)

Şaḥîḥ'ine onun hiçbir hadisini almamıştır. Buhârî onun Şu'be'den rivayet ettiği hadislerden on üçünü Şaḥîḥ'ine almış, Ebû Dâvûd da *es-Sünen*'inde bazı rivayetlerine yer vermiştir.

Ali b. Ca'd'dan en çok hadis rivayet eden talebesi Ebû'l-Kâsım el-Begavî, hocasının hadislerini *el-Ca'diyyât* adıyla bir araya getirmiştir. *Müsned* adlı bir eseri Dârü'l-kütübî'l-Misriyye (hadis, nr. 2240) ve Zâhiriyye (hadis, nr. 625) kütüphanelerinde on üç cüz halinde bulunmaktadır. *el-Hadîş* adlı bir diğer eserinin sekiz ve dokuzuncu cüzleri ise Köprülü Kütüphanesi'ndedir (nr. 372/2, 3).

BİBLİYOGRAFYA :

Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, VI, 266; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, XI, 360-366; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, I, 399-400; a.mlf., *A'lâmü'n-nübelâ*, X, 459-468; *Tehzîbü'l-Tehzîb*, VIII, 289-293; Sezgin, *GAS*, I, 105.

KEMAL SANDIKÇI

ALİ b. CA'FER

(bk. İBNÜ'L-KATTÂ' es-SIKILLİ).

ALİ CÂFER KÜMBETİ

Kayseri'de
XIV. yüzyıla tarihlenen
bir türbe.

Kimin için yaptırıldığı bilinmemekte, sadece Ali Câfer adında, tarihî şahsiyeti meçhul bir kişiye izâfe edilmektedir. A. Gabriel, bu kümbetin 750 (1349-50) yılına doğru yapılmış olabileceğini bir ihtimal olarak ileri sürmüş, birçokları da bu